

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Довгаль О.Г., аспірант

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Статтю присвячено дослідженню ролі інтелектуальних ресурсів у формуванні економіки знань на сучасному етапі розвитку світової економіки.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інтелектуальні технології, інтелектуальний капітал, інформаційна революція, інновації, економіка знань.

Постановка проблеми. Інтерес до проблеми інтелектуальних ресурсів пов'язують з переходом найбільш розвинених країн до постіндустріального суспільства. Це суспільство, що приходить на зміну індустріальному виробництву, часто позначають як економіку, засновану на знаннях (*knowledge-based economy*). Строго кажучи, економіка завжди була заснована на знаннях. Знання, енергія і організація – це зрештою ті первинні чинники, які невід'ємно мали і мають у своєму розпорядженні люди. Все, що вони мають крім того – природні ресурси, знаряддя праці, суспільні інститути, - це все ті ж знання і енергія, але втілені в матеріальній, організаційній або символічній формах.

Аналіз останніх досліджень. Технології в їх простій формі – це впорядкована на основі певного знання енергія груп і індивідів. Так, деякі фахівці вважають, що в конкурентній боротьбі кроманьйонців і неандертальців перші перемогли тому, що змогли встановити зв'язок міграції тварин із фазами місяця, тобто «відкрили» місячний календар і перейшли від спонтанного пошуку їжі до її систематичного видобутку [1, с. 13].

Представляє інтерес еволюція теоретичних концепцій, що розкривають розвиток уявлень вчених про взаємозв'язок інтелектуальних ресурсів з матеріальним виробництвом продуктів. Серед зарубіжних дослідників цієї проблеми можна виділити І. Шумпетера, М. Полані, П. Ромера, П. Салівана, К. Свейбі, Л. Едвідсона, П. Страссмана, Л. Прусака та ін. [2; 3].

Мета статті. Аналіз ролі інтелектуальних ресурсів у формуванні економіки знань на сучасному етапі розвитку світової економіки

Виклад основного матеріалу. Дійсно, ресурси, здавалося б дані самою природою, цілком залежать від знання. Зокрема, сьогодні у виробництві почали знов широко використовувати матеріальний ресурс, з якого починали наші предки – кремній. Дистанція від перших кремнієвих знарядь до використання кремнію в комп'ютерних чіпах яскраво демонструє просування людства в інтелектуальному освоєнні довкілля. Накопичення, передача і збагачення знань з'явилися стержнем суспільного прогресу.

На наш погляд, заснована на знаннях економіка постіндустріального суспільства відрізняється від попередніх суспільних формацій наступними ознаками. По-перше, на цій стадії матеріалізоване в продуктах і послугах знання формує велику частину створюваної вартості. Цей процес розвивається через зростання наукоємкої продукції і розвиток ринку інтелектуальних товарів і послуг. Інтелектуалізація використовуваних технологій забезпечує різке підвищення продуктивності праці. На думку фахівців, можливості передових сільськогосподарських і промислових технологій такі, що при їх повсюдному впровадженні приблизно через 30 років 2% працездатного населення Землі могли б задовольняти потреби останніх жителів планети. Якщо ж говорити про реалії, то в промислово розвинених країнах доля зайнятих в сільському господарстві не перевищує 10%, а безпосередньо залучених в матеріальне виробництво – 20% [4]. Зростання наукоємких товарів і послуг виражається в збільшенні витрат, пов'язаних з науковими дослідженнями і проектно-конструкторськими розробками, передуючими їх появі. Не говорячи вже про такі сфери, як

космічні дослідження, оборона, усе більш наукоємкими стають споживчі товари (автомобілебудування, побутова техніка і електроніка та ін.). Так, до 70% вартості сучасного легкового автомобіля утворюють дизайн, електроніка та інші інтелектуальні компоненти, у різних некомп'ютерних виробничих і побутових системах в даний час встановлено до 10 млрд. чіпів, все більш наукоємкими стають такі «доіндустріальні» галузі, як видобуток корисних копалин, виробництво сільськогосподарських продуктів. Так, за оцінками Т. Стюарта, наукові розробки утворюють 50% вартостей нафти і 75% вартостей зерна. З ним згоден П. Друкер, який називає сучасне сільське господарство однією з найбільш наукоємких галузей. Це не дивно при тій ролі, яку грають в сучасному сільському господарстві біотехнології, генетика, обчислювальна техніка [4]. Інтелектуальні продукти і послуги займають все більш значне місце на міжнародних ринках. Наприклад, ліцензії, що складали в перші післявоєнні роки не більше чверті американського експорту, до 2000 р. перевищили його половину. За експертними оцінками, світовий ринок інтелектуальних товарів і послуг сьогодні зростає в п'ять разів швидше, ніж традиційні ринки.

По-друге, через перераховані вище причини в економіці постіндустріального суспільства діяльність, пов'язана з виробництвом, зберіганням, передачею і використанням знань, набуває усе більш істотного значення. Особлива роль в цій діяльності належить освіті, характер і значення якої змінюються найбільшою мірою. У сучасній економіці освіта розглядається як форма інвестицій в людський капітал, від якої залежить його якість і успіх виробництва.

По-третє, характерною рисою економіки, заснованої на знаннях, є перетворення працівників, зайнятих виробництвом, передачею і використанням знань, в домінуючу групу в загальному числі зайнятих. Її чисельність в промислово розвинених країнах оцінюється по-різному залежно від того, кого конкретно відносять до цієї категорії. Але поза

сумнівом, що за своїми розмірами вона перевершила групу індустріальних робітників.

За перерахованими фактами одні дослідники бачать результати науково-технічного прогресу і пов'язаного з ним зростання продуктивності праці і рівня життя, інші вважають, що причина – виснаження природних і трудових ресурсів, треті зв'язують зміни в суспільному способі виробництва з інформаційною революцією. У кожному з цих пояснень є доля істини, але загальною основою для посилення дії всіх цих чинників є зміни в напруженості і характері конкуренції, викликані глобалізацією економіки. Глобалізація ринку, зростання кількості транснаціональних компаній, нові технології, що полегшують вихід на нові ринки, – все це породило гіперконкуренцію, що вийшла за межі національних ринків.

В умовах гіперконкуренції особливе значення набуває конкурентоспроможність учасників ринку. Конкурентоспроможність – поняття, в основі якого лежить інноваційна активність учасників ринку. У діяльності сучасних фірм акцент зміщується з довгострокового і середньострокового планування, яке в 1950-ті рр. вважалося головною умовою успіху, на швидкість реакції на виклики ринку. Головними інструментами конкурентної боротьби в цій ситуації стають: а) налаштування на споживача, повніше урахування його індивідуальних потреб, б) постійне вдосконалення бізнес-процесів. Як перша, так і друга стратегії вимагають використання інтелектуальних ресурсів фірми. Жорстка конкуренція не лише породила наростаючу хвилю інновацій, значно збільшила число і різноманітність високотехнологічних товарів і послуг, але й істотно скоротила тривалість життєвого циклу товарів. Стратегія прискореної заміни товарів і послуг стає типовою для багатьох виробництв. У деяких секторах, наприклад інформаційних технологій, фірми повинні постійно оновлювати продукцію тільки для того, щоб зберегти свої ринкові позиції.

Все це дозволяє визначити якісні особливості економіки знань, що характеризують її як спосіб суспільного відтворення. Перша особливість

полягає в тому, що темпи і масштаби науково-технічного прогресу такі, що зміни в матеріальній базі виробництва і якості трудових ресурсів не встигають за зростанням науково-технічних можливостей.

Друга особливість – зростання трансакційних витрат, що виразно виявилось в економіці промислово розвинених країн з 1990-х рр. у зв'язку із загостренням конкуренції. За своєю суттю ці витрати пов'язані не з виробництвом як таким, а з витратами, обумовленими пошуком інформації, вивченням ринку, укладенням контрактів і контролем за їх виконання, захистом прав власності і багатьма іншими складовими. Відповідно зросли вимоги до ефективності збору і обробки інформації, маркетингових досліджень, реклами, зв'язків з громадськістю, тобто до видів діяльності, основними ресурсами яких є знання.

Третя особливість економіки, заснованої на знаннях, – значне зростання ролі менеджменту в області інтелектуальних ресурсів. Про це можна судити за «ціною» стратегічних помилок, пов'язаних з інтелектуальними ресурсами і продуктами, які мали найсумніші наслідки для фірм, що їх зробили. Тому в економіці знань інтелектуальні ресурси менеджменту грають не менш важливу роль, ніж професійне знання безпосередніх виробників.

Четверта характерна особливість економіки знань полягає в тому, що в умовах постійного оновлення знань і жорсткої конкуренції люди виявляються перед необхідністю постійного навчання (*lifelong learning*). В процес конкуренції залучаються не лише організації, але й люди. Фактично до 30% всіх робочих місць щорічно перебувають в процесі руху з відповідними наслідками для людей, вимушених постійно навчатися.

Найважливішим каталізатором всіх перерахованих вище процесів стало те, що прийнято називати «інформаційною революцією». Це поняття узятє в лапки, оскільки насправді за ним стоять два моменти: власне інформаційна революція і комунікативна революція. П. Друкер вважає інформаційну революцію четвертою після винаходу писемності, рукописної книги і

друкарського верстата і комунікативну революцію – найзначнішою після винаходу колеса і парової машини [5, с. 204-206]. До цих пір вдосконалення процесів обробки інформації і процесів її доставки йшло різними самостійними дорогами. Їх інтеграція, що має місце в сучасних умовах, дала величезну соціальну, економічну, культурну синергетику. Більш того, сьогодні саме комунікативна сторона інформаційної революції виходить на перший план.

Висновки. На наш погляд, проблеми нарощування інтелектуальних ресурсів і управління ними важливі не лише для лідерів світової економіки. Вочевидь, що навіть при найсприятливішому розвитку подій наша країна в найближчій перспективі не зможе фінансувати фундаментальні і прикладні дослідження в тому ж обсязі, що і держави-лідери. Тим більше важливі, з одного боку, глибоко продумана науково-технічна політика, що враховує реалії ринкової економіки, і, з іншого боку, практика управління інтелектуальними ресурсами, що означає, на наш погляд, цілеспрямований розвиток інтелектуального капіталу організації і суспільства в цілому, що вимагає концентрації капіталу і інтелектуального потенціалу, а з іншого боку – культивування конкурентного середовища в напрямку інноваційної діяльності.

Література:

1. Экономика знаний / В.В. Глухов, С.Б. Коробко, Т.В. Маринина. – СПб.: Питер, 2003. – 528 с.
2. "Economic Growth," The Concise Encyclopedia of Economics, David R. Henderson, ed. Liberty Fund 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stanford.edu/~promer/pubs.html>
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): пер. с англ/ Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Климов С.М. Интеллектуальные ресурсы общества / С.М. Климов. – СПб.: Знание, 2002. – 199 с.

5. Друкер П. Управление в обществе будущего/ П. Друкер. — М.: «Вильямс», 2007. — С. 320.

Аннотация

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ
КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

Довгаль А.Г., аспирант

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

Статья посвящена исследованию роли интеллектуальных ресурсов в формировании экономики знаний на современном этапе развития мировой экономики.

Ключевые слова: интеллектуальные ресурсы, интеллектуальные технологии, интеллектуальный капитал, информационная революция, инновации, экономика знаний.

Summary

INTELLECTUAL RESOURCES
AS A FACTOR OF FORMING OF KNOWLEDGE-BASED ECONOMY

Dovgal A.G., post-graduate student

V.N. Karazin Kharkiv National University

The article is devoted to the research of role of intellectual resources in forming of knowledge-based economy under modern stage of world economy development.

Key words: intellectual resources, intellectual technology, intellectual capital, information revolution, innovation, knowledge-based economy.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2010 р.

Науковий керівник – Воробйов Є.М., д.е.н., професор

© Довгаль О.Г., 2010 г.